

AD HONOREM STANISŁAW LEM (12. 9. 1921 – 27. 3. 2006)

RADIM BRÁZDA

Katedra filozofie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno, Česká republika,
brazda@phil.muni.cz

EDITORIAL

Obsáhlá, přibližně sedmisetstránková encyklopedie německého nakladatelství Metzler s názvem *Philosophie – Die Werke aus drei Jahrtausenden* (Pöhlmann, F. et al (eds.) (2016): *Philosophie. Werke aus drei Jahrtausenden*. J. B. Metzler Verlag) zařadila Stanisława Lema mezi autory klíčových filozofických děl tří tisíciletí. Dílem, které bylo editory vybráno jako reprezentativní z Lemovy filozofické tvorby a které jim umožnilo zařadit Lema do společnosti filozofů (abecedně hned po Leibnizovi), byla *Summa technologie*, která v originále vyšla v roce 1976. Výběr právě tohoto titulu zdůvodnil autor textu přibližující v encyklopedii hlavní témata *Summy* tím, že na rozdíl od dalších filozofických děl *Filozofia przypadku* (1968), *Fantastyka i futurologia* (1970) byl Lem se *Summou technologiae* spokojen i při pozdějších retrospektivních reflexích svého díla. Lem v jednom z mnoha rozhovorů týkajících se této knihy (datovaného rokem 1987) vysvětlil, že se v ní zajímal o to, co je absolutně nepravděpodobné. To, co pravděpodobné bylo, zpravidla nenastalo. Stává se pouze to, co je absolutně nepravděpodobné. *Summu* napsal právě proto, že i za těchto okolností jsou určité prognózy možné.

Čtenáři Lemových textů by jej však za filozofa považovali i bez ohledu na to, zda jej filozofické encyklopedie nebo slovníky řadí mezi kanonické autory své disciplíny. Mohli bychom říci, že filozof Lem, původně vystudovaný lékař, v oblasti literární tvorby debutující v roce 1946, byl obecně znám jako autor science fiction a jako publicista. Důvodem, proč mu při příležitosti jeho stého výročí narození věnujeme pozornost ve speciálním čísle Pro-Filu, není zdaleka pouze úctyhodný rozsah a obsah jeho literárního díla, ale rovněž dosah, který je dán vynalézavostí a originalitou jeho filozofického myšlení, které upírá pozornost do různě vzdálené budoucnosti. Vůči možnostem důvěryhodných předpovědí budoucnosti byl Lem stále skeptický. Stejně tak se nedomníval, že by existovaly nějaké zákony vývoje Evropy či světa, že by bylo možné stanovit nějaké komplexní trendy vývoje, protože vždy stále existují a projevují se možnosti destabilizace. Nedomníval se, že s ohledem na hustotu nahodilostí ve skutečnosti lze předkládat důvěryhodné předpovědi a futurologii za vědu nepovažoval. Přesto jsou jeho reflexe budoucnosti přesně tím, co by náleželo oprávněně do kánonu základní literatury filozofů, vědců a ještě snad lépe politiků. Lem při tom ve svých úvahách nikdy neztrácel smysl pro to, co je s ohledem na vývoj, fungování a budoucnost technologií a lidstva možné, i když se to jeví jako nepravděpodobné. Jako skeptik, u nějž se s přibývajícím věkem snižovalo množství iluzí o skvělé budoucnosti lidského společenství na mikroskopickou úroveň, však neztrácel humor, který u něj byl rovněž figurou poznávání.

Lem vydal více než 40 knih, v přibližném nákladu cca 57 milionů výtisků, jeho knihy vyšly ve více než 700 vydání v 57 jazycích. V jednom z mnoha publikovaných rozhovorů Lem zmínil, že jednou z knih, která jej uvedla do světa vědy, vědeckého a filozofického uvažování a reflexe fenoménů, které podnítily jeho neutuchající zvědavost, byla publikace *The Internal Constitution of Stars* (Cambridge 1926) astrofyzika Arthura Eddingtona (1882–1944). Eddington byl autorem, který tehdy šestnáctiletému Lemovi dokázal poutavým způsobem představit fascinující fakta ze světa vědeckého výzkumu. V tomto případě mu Eddington ukázal, jak lze s pomocí matematické dedukce popsat, co obsahuje nitro hvězd. Domnívám se, že podobným způsobem mohl později působit Lem v mnoha oblastech na generace těch, kdo přicházeli do kontaktu s jeho knihami, hrdiny a příběhy ve věku, v němž lze vzbudit zájem o fenomény, které zkoumá věda a které podněcují mysl filozofů. Alespoň pro naši generaci to platilo zcela určitě. Překvapující inspirace a velmi podrobné promýšlení filozofických a vědeckých problémů však v jeho textech nacházeli již praktikující a zkušení badatelé různých oborů. Nežřídko byli překvapeni tím, co, kdy a v jakých souvislostech již Lem pečlivě promýšlel.

Rozpětí Lemova zájmu, pronikavost a originalitu jeho myšlení přiblíží příspěvky autorů, s nimiž se setkáte v právě předkládaném čísle Pro-Filu. Přejeme vám inspirativní čtení, které by pro vás mohlo být podnětem k návratu k četbě Lemových textů. Ty vám připomenou, že četbou jeho textů oživené vzpomínky na jeho minulé představy o budoucnosti jsou znepokojivě často přesnými komentáři k současnosti a nejbližší budoucnosti.